

NORDISKT LJUS

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

Nordiskt ljus är något särskilt. Det har en lyster som inte finns någon annanstans. Uttrycket kommer från konsten och myntades ursprungligen av den amerikanske forskaren och konstkritikern Kirk Varnedoe som sökte finna den gemensamma nämnaren mellan de nordiska målare som verkade under slutet av 1800-talet i övergången mellan realism och symbolism. Varnedoe menade sig finna det som var gemensamt i ”en viss inåtvänd och allvarlig stämning som ofta närmade sig melan-kolin” och att det var ”ljuset som strålade ut från alla de nordiska landskapen” som skapade den speciella karaktären, både den blå skymningen och midsommarnatten.¹ Men det nordiska ljuset är inte detsamma överallt. Skagenmålarnas sandvita stränder skiljer sig påtagligt från Ernst Josefssons skymningar, Anders Zorns sommarskim-mer, Eugène Janssons blåa nätter eller Edwards Munchs kyligt nakna ljus.² Att det nordiska ljuset hade en stark dragningskraft framgår av att en fransk impressionist som Claude Monet under en period bosatte sig i Norge för att måla.³

I Sverige är nordiskt ljus ofta förknippat med skymning eller kväll. Svenska målare var i motsats till de franska impressionisterna ofta intresserade av kvällens nyanser. De målade den långa svenska skymningen då ljuset sakta och gradvis försvagas och som står i kontrast till den sydeuropeiska kvällen där mörkret kommer hastigt.⁴ Det finns nästan alltid ett inslag av svärmod i de målningar som i impressionismens tradition gjordes av Ernst Josefsson, Eugène Jansson och Anders Zorn. Samtidigt har de kommit att bli en del av den svenska identiteten och den nationalromantiska strömning som präglade stämningen vid det förförre sekelskiftet.

När vi som titel på boken som bygger på 2009 års SOM-undersökning har valt *Nordiskt ljus* har vi inspirerats av de skiftningar mellan ljus och mörker som är typiska för nationalromantiken och som är en resonansbotten för vår tolkning av den svenska opinionsutvecklingen under den globala ekonomiska krisen 2009. Det vi såg i våra mätningar från hösten 2008 var en ganska mörk bild med minskad framtidstro och en stor osäkerhet. Krisen hade slagit till och hade nått Sverige, inom stora regioner var varslen många och kraven på politiska åtgärder stora.⁵ Det gav oss anledning att kalla boken från 2008 års SOM-mätning *Svensk höst* och i inledningskapitlet fråga oss om vi var på väg mot en riktigt kall vinter.

När vi överblickar det svenska stämningläget ett år senare är situationen delvis en annan än den vi förväntade oss. Trots att krisen på inget sätt är över och att arbetslösheten fortfarande är stor framträder en bild av spirande optimism och framtidförhoppningar. Även om opinionen som alltid är betydligt mer komplex

innehåller den ljusa stråk, vilket inte hindrar att den också har sina mörka sidor. Alla är inte lika övertygade om den ljusnande framtiden. Precis som när det gäller konstnärernas nordiska ljus är det förhållandet mellan ljus och mörker som skapar helhetens spänning.

De frågor vi ställer oss är vad som var utmärkande för den svenska opinionen krishösten 2009 – och hur vi ska förstå framtidstron mot bakgrund av den ännu inte överstånna krisen. Vilka bedömningar gjorde svenska folket? Vilka var de viktigaste frågorna – och vilken syn hade man på framtiden? Ett särskilt tema 2009 gäller människors bedömningar av framtiden på ett antal olika områden: Hur tror man att Sverige kommer att utvecklas under det närmaste decenniet? Svaren på en sådan fråga säger inte bara något om framtidstron utan minst lika mycket om stämningläget när den besvaras.

Sysselsättningen toppar väljarnas dagordning

Svenska folket tycker hösten 2009 att sysselsättningen är det viktigaste samhällsproblemet. SOM-institutet frågar helt öppet utan förtryckta svarsalternativ: "Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem". I mätningen 2009 svarar 37 procent sysselsättningen/arbetslösheten, en markant uppgång från 22 procent 2008. Frågorna därefter på listan över viktigaste frågor nämns av klart färre personer – sjukvården kommer tvåa med 25 procent och miljön trea med 21 procent. Resultatet 37 procent för sysselsättningen 2009 är dock långt ifrån någon rekordsiffra. Så sent som 2006 nämndes sysselsättningen som en viktig fråga av 44 procent. Under de ekonomiska krisåren på 1990-talet uppvisade sysselsättningen ofta resultat över 50 procent.

En annan indikator på att den ekonomiska krisen 2009 inte uppfattas som lika allvarlig som krisen på 1990-talet är omnämningarna av Sveriges ekonomi som ett viktigt samhällsproblem. I SOM-mätningen 2009 utpekas ekonomin som en viktig fråga av 14 procent, ned från 18 procent 2008. Motsvarande resultat var mycket högre åren 1992-1994. Då angav mellan 29-39 procent Sveriges ekonomi som ett viktigt samhällsproblem. Den ekonomiska kriskänslan var klart mer utbredd i början av 1990-talet än vad den är hösten 2009.

Samma slutsats kan man dra när man ser på vad svenska folket oroar sig för. SOM-institutet har sedan starten 1986 frågat om hur mycket människor oroar sig för olika specifikt angivna saker. I mätningen 2009 toppar oron för "miljöförstöring"; 51 procent svarar att de är "mycket oroade". Motsvarande resultat var detsamma 2008 men något högre 2007 (61 procent). "Stor arbetslöshet" upplever 45 procent som mycket oroande 2009, upp från 39 procent 2008 och 25 procent 2007. Ökande oro för arbetslöshet med andra ord. Men jämfört med åren 1991-1996 är oron för stor arbetslöshet klart mindre vanlig idag än den var då. Under början-mitten på 1990-talet höll sig andelen som oroade sig för stor arbetslöshet mellan 48 till 68 procent.

Tabell 1 Medborgarnas dagordning när det gäller viktiga samhällsproblem (procent)

Fråga: "Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/samhällsproblem".

Samhällsfråga	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Sysselsättning	15	6	2	7	39	49	59	58	51	58	50	51	28	14	14	14	14	20	33	44	22	22	37
Sjukvård	24	21	22	24	20	19	22	18	15	25	35	30	41	39	41	38	43	33	29	29	25	25	25
Miljö	53	62	46	32	38	19	17	20	27	10	10	9	11	9	9	10	6	7	10	13	21	21	21
Utbildning/skola	12	9	12	10	11	9	4	8	7	10	22	34	38	35	37	32	23	18	19	24	21	21	20
Sveriges ekonomi	8	10	9	32	24	39	29	32	24	10	7	9	7	6	9	10	11	9	9	8	9	18	14
Invandring/flyktingar	7	8	11	14	13	19	25	12	14	13	10	8	13	12	13	19	11	11	14	14	14	12	14
Pensioner/äldreomsorg	10	10	16	13	16	14	16	12	10	17	19	15	21	23	22	24	21	19	20	16	14	15	12
Lag och ordning	20	13	38	11	15	8	9	11	25	14	13	15	16	15	12	12	18	18	16	14	14	14	9
Socialpolitik	3	5	3	6	9	7	5	6	6	7	4	17	6	7	6	6	9	8	6	9	11	8	9
Skatter	7	9	14	13	6	3	2	3	2	4	6	7	5	8	7	7	6	7	9	7	5	4	5
Familjepolitik	6	9	8	8	7	8	9	6	4	6	7	7	5	7	6	7	6	7	6	5	6	5	4
Jämställdhet	1	0	0	0	1	1	0	1	1	0	0	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	2	2
Kommunikationer	1	1	1	2	1	0	0	1	0	0	1	1	1	2	2	2	1	1	1	1	2	2	3
Religion/moral	1	4	3	2	2	2	1	2	3	5	2	2	3	4	4	4	5	4	4	2	3	1	1
Energi/kärnkraft	7	6	8	11	1	2	2	1	2	2	2	2	0	1	1	1	1	1	1	2	2	1	2
Offentlig sektor/privatisering	3	2	2	4	2	3	2	2	3	7	2	2	2	2	2	1	4	1	1	1	1	1	1
Jordbruk/decentralisering	2	2	2	1	3	1	1	0	0	0	1	1	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1
EU/EMU	1	3	3	7	6	11	9	15	7	3	3	4	3	4	3	3	7	3	3	1	1	1	0
Antal svarande	1672	1643	1578	1582	1573	1889	1857	1777	1707	1779	1754	3561	3503	3546	3638	3609	3675	3612	3499	3336	3435	3259	3269

Kommentar: Samtliga svarspersoner i SOM ingår i procentbasen.

Tabell 2 Vad oroar svenskarna? (procent)

Fråga: "Om Du ser till läget idag, vad upplever själv som mest oroande inför framtiden?"

	1986	1988	1991	1993	1994	1996	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Miljöförstöring	72	-	58	51	50	56	38	38	43	50	47	48	48	61	51	51
Stor arbetslöshet	-	-	56	60	48	68	17	25	38	40	-	44	25	25	39	45
Terrorism	64	51	39	31	28	38	27	59	41	52	51	48	44	42	34	34
Förändr i jordens klimat	-	-	-	-	-	-	-	37	39	40	36	51	36	58	52	47
Ny nazism	-	-	-	-	-	-	56	54	54	57	-	-	-	-	-	-
Organiserad brottslighet	-	-	-	-	-	-	-	45	47	56	49	-	38	-	-	-
De militära rustningarna	52	45	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Försämrad havsmiljö	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	44	41
Fattigdomen i tredje världen	-	-	-	-	-	37	37	35	33	-	-	41	-	40	41	-
Ekonomisk kris	-	-	39	37	30	29	9	17	24	23	17	16	11	13	25	20
Ökat antal flyktingar	-	-	-	38	30	29	17	20	27	28	20	24	24	27	26	22
Naturkatastrofer	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	38	17	37	-	-
Ett nytt världskrig	-	-	-	-	-	-	-	34	26	-	-	-	-	-	-	-
Situationen i Ryssland	-	-	-	31	22	18	12	-	-	-	-	-	-	-	14	-
Religiösa motsättningar	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	28	-	-	-	26	-
Befolkningsökningen	18	28	-	-	-	-	-	-	-	-	9	-	-	15	-	-
Motsättningarna mellan rika och fattiga länder	27	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Spridn av kriget på Balkan	-	-	-	25	19	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ökade sociala klyftor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	25	-	-	30
Militära konflikter	-	-	25	-	-	-	-	-	-	-	-	20	11	18	-	16
Utbredd korruption	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	25
Stigande matpriser	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	24	-
Risken för ett stormaktskrig	24	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ökad alkoholkonsumtion	-	-	-	-	-	-	-	-	-	23	-	-	-	18	-	24
Globala epidemier	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14	-	-	22
Militanta veganer	-	-	-	-	-	-	19	-	-	-	-	18	-	-	-	-
Sinande oljekällor	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
U-båtskränkningarna	17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Företagens globalisering	-	-	-	-	-	-	-	-	16	-	-	-	-	-	-	-
Motorcykelgång	-	-	-	-	-	-	15	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Försvagad demokrati	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15	-	-	-

Kommentar: SOM-resultaten visar andelen svarspersoner som svarat "mycket oroande", av de som besvarat åtminstone någon delfråga i frågebatteriet. Övriga svarsalternativ är "ganska oroande", "inte särskilt oroande", "inte alls oroande". 1986-1993 ställdes frågan specifikt om "läget i världen i dag". Ett streck (-) innebär att alternativet inte förekom detta år.

Samma mönster med något mindre oro idag än under 1990-talet finner man när det gäller oron för en ”ekonomisk kris”. Resultatet 2009 blir 20 procent som anger att en ekonomisk kris är något som är ”mycket oroande” inför framtiden, en minskning från 25 procent 2008. Motsvarande andel var klart högre under åren 1991-1994 då mellan 30-39 procent uttryckte oro för en ekonomisk kris. Slutsatsen står sig – känslan av ekonomisk kris med arbetslöshetsproblem var påtagligt mindre utbredd 2009 än i början av 1990-talet.

Resultaten från SOM:s orosmätningar och mätningar av väljarnas dagordning återfinns i tabellerna 1 och 2. I båda fallen redovisas resultat ända tillbaka till sent 1980-tal. Resultaten för ett tjugotal olika frågor respektive för cirka tio orosområden kan följas över längre tidsperioder.

Om arbetslöshetsfrågan – som toppar väljarnas agenda hösten 2009 – också kommer att vara i topp i valet 2010, precis som frågan var i valet 2006, kommer partiernas kamp om vem som ”äger” frågan att bli central. Sakfrågeägarskapet i sysselsättningsfrågan – vilket parti väljarna uppfattar har bäst politik på området – var en av de avgörande faktorerna bakom Socialdemokraternas valförlust 2006 (Martinsson 2009, Oscarsson och Holmberg 2008). Partiet hade fram till valet 2006 alltid haft sakfrågeägarskapet när det gäller arbetslöshetsbekämpning. Men 2006 togs det ägarskapet över av Moderaterna.

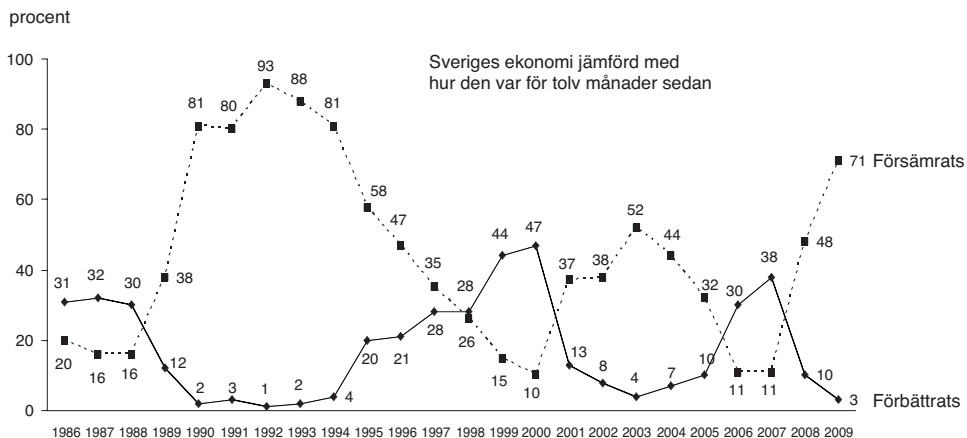
Frågan är vilket parti som kommer att äga sysselsättningsfrågan 2010. I SOM-undersökningen 2009 genomförde vi en mätning med relevans för den frågeställningen. Vi frågade: ”Vilket eller vilka partier har enligt din uppfattning bäst politik när det gäller att bekämpa den nuvarande arbetslösheten i Sverige?” Resultaten visar på ett jämnt läge mellan S och M hösten 2009, men något fler utpekar Moderaterna som bäst (26 procent) än som anger Socialdemokraterna (24 procent). Och M-sympatisörer tror något mer på sitt partis sysselsättningspolitik än S-sympatisörer tror på sitt partis. Andelen moderater som säger att M har bäst politik för att bekämpa arbetslöshet är 68 procent mot 57 procent bland S-sympatisörer som tycker att S är bäst på arbetslöshetsbekämpning (Holmberg 2010). Kampen om sakfrågeägarskapet när det gäller sysselsättning kan var med och avgöra valet 2010, precis som var fallet 2006.

Redan nu ljus i den ekonomiska tunneln

Den bild som växer fram att svenska folket uppfattar en ekonomisk kris 2009 – speciellt en arbetslöshetskris – men att kriskänslan inte är lika omfattande som under det tidiga 1990-talet, får ytterligare stöd när vi ser på SOM-institutets mätningar av hur den ekonomiska utvecklingen bedöms. Resultaten visar på mycket stora förändringar 2008 och 2009 när det gäller hur man ser på den svenska ekonomins utveckling, men på klart mindre förändringar i bedömningarna av hur den egna ekonomin påverkats (se figur 1 och 2). Andelen svars personer som uppfattar en

Figur 1 Bedömning av Sveriges ekonomi (procent)

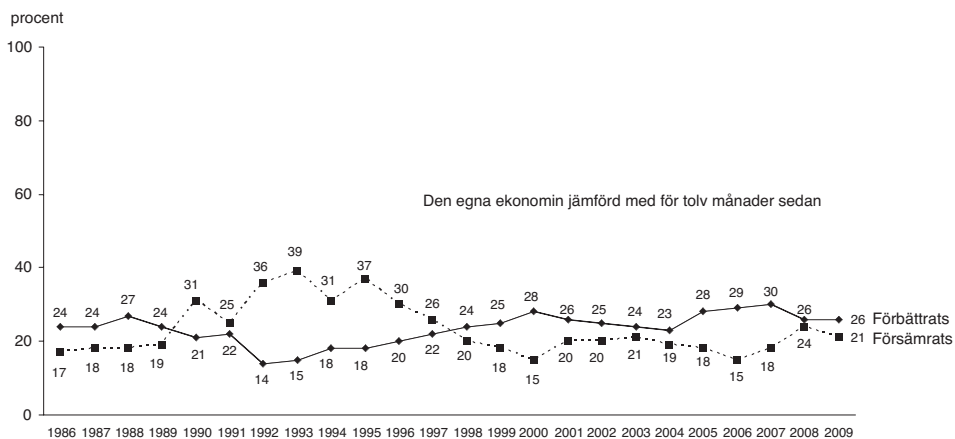
Fråga: "Enligt din uppfattning, har den svenska ekonomin under de senaste 12 månaderna förbättrats, förblivit densamma, eller försämrats?"

Kommentar: Alla svarande i SOM-studierna ingår i procentbasen.

Figur 2 Bedömning av den egna ekonomin (procent)

Fråga: "Enligt din uppfattning, har din egen ekonomi under de senaste 12 månaderna förbättrats, förblivit densamma, eller försämrats?"

Kommentar: Alla svarande i SOM-studierna ingår i procentbasen.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1986-2009.

försämrad svensk ekonomi har ökat från 11 procent 2007 över 48 procent 2008 till 71 procent 2009. När det gäller hur den egna ekonomin utvecklats är det klart färre som upplever försämringar och andelen har hållit sig relativt stabil kring 20 procent. Och fortfarande under krisen 2008-2009 är det fler som uppfattar att den egna ekonomin förbättrats än försämrats. Den ekonomiska kriskänslan 2009 är alltså ett fenomen som för de allra flesta i huvudsak gäller Sveriges ekonomi, inte den egna ekonomin.

När vi sedan jämför med läget under tidigt 1990-tal visar det sig ånyo att krisbedömningarna var starkare då jämfört med 2009. Andelen personer som bedömde att den svenska ekonomin försämrades var mellan 81 till 93 procent under åren 1990-1994, klart högre än de 71 procenten för 2009. Detsamma gäller för bedömningarna av den egna ekonomin fast på en lägre nivå. Åren 1992-1995 uppfattade mellan 31-39 procent av svensk folket att den egna ekonomin försämrades. Motsvarande resultat är 21 procent 2009. Fler människor under tidigt 1990-tal kände av en ekonomisk kris i den egna plånboken än under åren 2008-2009.

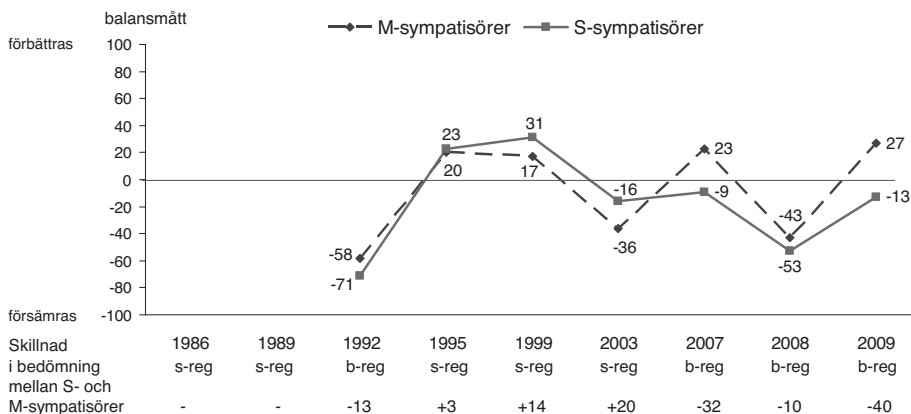
Vänder vi blicken framåt och ser på hur svenska folket bedömer den ekonomiska framtiden – Sveriges så väl som den egna – visar resultaten att pessimismen från 2008 redan börjat ersättas av en förnyad optimism 2009. Andelen personer som ser en förbättrad svensk ekonomi under de närmaste tolv månaderna är 30 procent 2009, upp från låga 6 procent 2008. På ett motsvarande sätt, ehuru inte lika dramatiskt, har andelen som är optimistiska och tror att den egna ekonomin skall förbättras gått upp från 17 procent 2008 till 23 procent 2009.

Men framtidsbedömningarna har en tydlig klasskomponent (Oskarson m fl 2010). Mest optimistiska om både Sveriges och den egna ekonomins utveckling är högre tjänstemän och företagare – 43 respektive 38 procent tror på en förbättring av Sveriges ekonomi. När det gäller den egna ekonomin tror 28 respektive 31 procent på mer pengar i den egna plånboken. Minst optimistiska om den svenska eller den egna ekonomins utveckling är arbetare – 22 procent är förhoppningsfull när det gäller Sveriges ekonomi och 19 procent när det gäller de egna pengarna.

Moderaternas kärnväljare – företagare och högre tjänstemän – är alltså mer optimistiska om hur ekonomin kommer att utvecklas under Alliansregeringens styre än arbetare – Socialdemokraternas kärnväljare. Man kan misstänka att ekonomibedömningarna rymmer en partipolitisk komponent. Anhängare till regeringen gör mer positiva framtidsbedömningar än anhängare till oppositionen. Resultaten i figur 3 visar att vår misstanke är riktig. Vi har undersökt bedömningarna av hur Sveriges ekonomi kommer att utvecklas. Sympatisörer med Moderaterna gör mer optimistiska ekonomibedömningar när vi har borgerliga regeringar medan S-sympatisörer är mer optimistiska när Socialdemokraterna har makten.

Figur 3 Socialdemokratiska och moderata sympatisörer bedömer den framtida svenska ekonomins utveckling efter valet 1991-2006

Fråga: "Hur tror Du att Din egen ekonomiska situation kommer att förändras under de kommande 12 månaderna?" Svartalternativ: "förbättras; förbli ungefär densamma, försämras"

Kommentar: Resultaten bygger på SOM-data. En plusskillnad (+) visar att S-sympatisörer bedömer den framtida svenska ekonomins utveckling under de närmaste 12 månaderna mer positivt än M-sympatisörer. En minusskillnad (-) visar tvärtom att M-sympatisörer gör en mer positiv bedömning av den framtida svenska ekonomin än S-sympatisörer. Skalan går mellan -100 (försämras) och 100 (förbättras). Alla svarande i SOM ingår i procentbasen.

Vi har testat sambanden vid fyra tillfällen med borgerlig regering (1992, 2007, 2008 och 2009) och vid tre tidpunkter med S-regering (1995, 1999 och 2003). Mönstret med mer ekonomisk optimism bland regeringsanhängare än bland anhängare av oppositionen gäller för alla sju mätillfällen. Skillnaden kan ses som en slags indikator på hur politiserade bedömningarna av ekonomin är. Ju mer olika moderata och socialdemokratiska sympatisörer tror om den svenska ekonomins framtid desto mer är ekonomibedömningarna utsatta för partipolitiskt önsketänkande. Regeringsanhängare skönmålar framtiden en aning medan oppositionens anhängare lite grand målar fan på väggen. Detta slags politisering av ekonomibedömningarna är som störst i SOM-undersökningen 2010. Skillnaden mellan hur M- respektive S-sympatisörer bedömer den svenska ekonomins framtid har inte tidigare varit så stor som nu inför valet 2010. Resultatet antyder att riksdagsvalet 2010 kan bli ett val där bilden av den svenska ekonomins utveckling kommer att spela en viktig roll.

Fem viktiga politiska barometrar

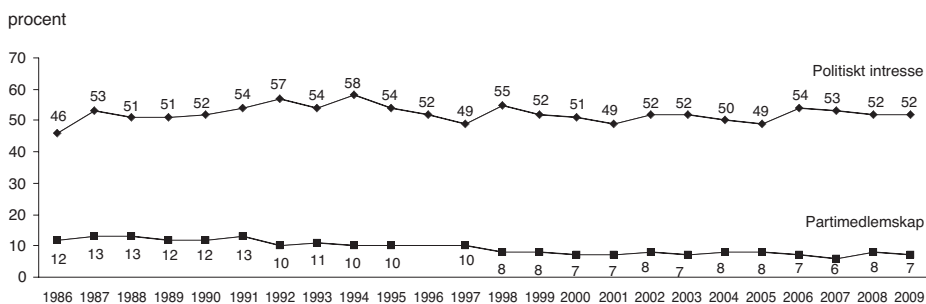
Flera av SOM:s systematiska mätningar är användbara om man vill avläsa långsiktiga förändringar när det gäller tillståndet för svensk demokrati. Men samma mätningar

är också intressanta om man mer kortsiktigt vill bedöma det politiska läget så här ett år före riksdagsvalet 2010. Vi skall i detta sammanhang se närmare på fem sådana mätningar. De kan ses som ett slags barometrar som säger någonting väsentligt om väljaropinionen i Sverige. Vi börjar med politiskt intresse.

Resultaten i figur 4 visar att graden av politiskt intresse i allt väsentligt varit stabil bland svenska folket sedan SOM började mäta i mitten av 1980-talet.

Figur 4 Politiskt intresse och partimedlemskap (procent)

Fråga: "Hur intresserad är du i allmänhet av politik?" Fyra svarsalternativ: "mycket intresserad; ganska intresserad; inte särskilt intresserad; inte alls intresserad".

Kommentar: Resultaten avser dem som angett mycket och ganska intresserade av politik respektive andel partimedlemmar bland samtliga svarande i SOM. Frågan om partimedlemskap ingick inte 1996. Medlemskap i ungdoms- respektive kvinnoförbund är inkluderade i partimedlemskap.

Omkring hälften av svarspersonerna uppger ett mycket eller ganska stort politiskt intresse. Valår tenderar andelen intresserade vara något högre vilket indikerar en svag men positiv valårseffekt. SOM:s siffror ger inte stöd för några allmänna resonemang om demokratins eller politikens kris. Åtminstone sett utifrån människors självrapporterade intresse är läget i huvudsak detsamma som för tjugofem år sedan.

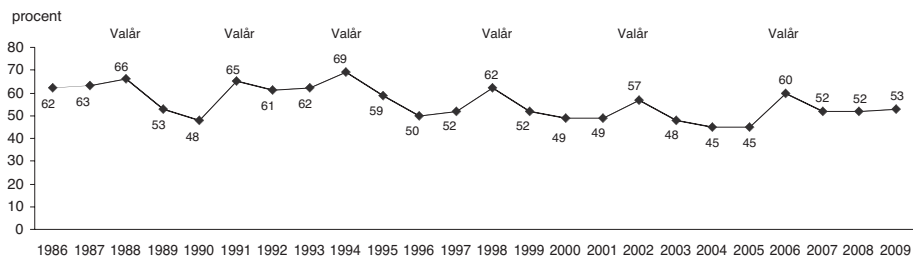
Det ser sämre ut för de politiska partierna. Långsiktigt sjunker medlemstalen liksom andelen övertygade sympatisörer (se figur 5). Men nedgången har bromsats upp under de senaste tio åren. I SOM-undersökningen 2000 uppgav 7 procent att de var medlem av något politiskt parti. Resultatet är detsamma år 2009. Och på ett motsvarande sätt är andelen övertygade partisympatisörer 49 procent 2000 mot 53 procent 2009; ingen nedgång alltså, snarare en svag uppgång. I den mån vi kan tala om en kris för de politiska partierna har den inte förvärrats under senare år.

Väljarnas grad av partiövertygelse uppvisar en mycket påtaglig positiv elektoral cykel. Övertygelsen går upp valår när partierna exponerar sig mer för väljarna och det politiska intresset ökar för att sedan sjunka tillbaka något under mellanårsperioderna. Vår hypotes är att andelen mycket eller något övertygade par-

tianhängare skall gå upp från de 53 procent som uppmättes 2009 till omkring 60 procent 2010.

Figur 5 Partiövertygelse (procent)

Fråga: (till personer som uppgivit sig sympatisera med något politiskt parti) "Anser du dig vara en övertygad anhängare av detta parti?" *Svarsalternativ:* "ja, mycket övertygad; ja, något övertygad; nej".

Kommentar: Resultaten visar andelen personer som svarat mycket eller något övertygad. Samtliga svarspersoner i SOM ingår i procentbasen.

Få saker är så viktiga att följa som opinionsvindarna när det gäller svenska folkets placering på den ideologiska vänster-högerskalan. Svensk opinion är internationellt sett ovanligt starkt strukturerad av den traditionella vänster-högerdimensionen. Resultaten i figur 6 visar hur SOM-institutets svarspersoner har placerat sig själva på en vänster-högerskala sedan 1986. Det jämna läge som rått sedan valet 2006 består, men en svag vänsterövertikt 2008 har ersatts med en svag högerövertikt 2009. Andelen personer som placerar sig i "mitten", varken till vänster eller till höger, är 30 procent 2009. Det är den lägsta andel för mitten som någonsin uppmätts av SOM under ett icke-valår. Opinionen är med andra ord redan ovanligt polariserad inför valet 2010.

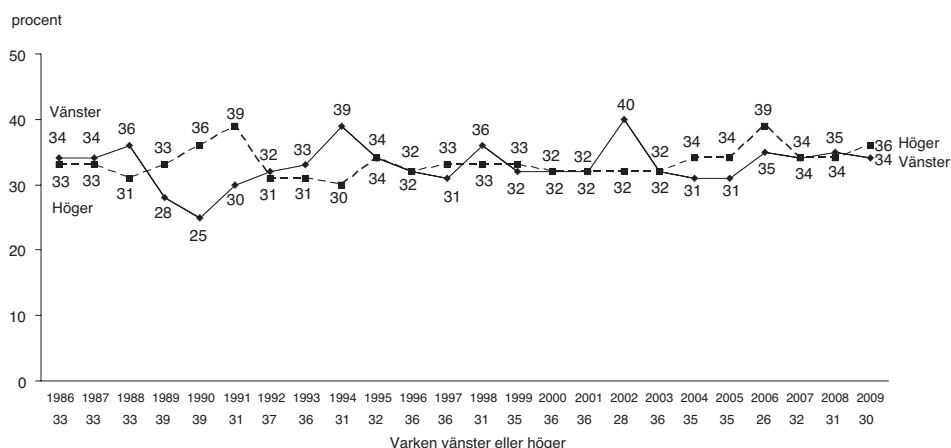
Valår brukar sedan innebära ytterligare polarisering. Andelen väljare som identifierar sig som antingen vänster eller höger ökar. Historiskt sett har andelen som identifierar sig vänster ökat mer valår än andelen som identifierar sig höger. Vänstersidan har varit bättre på den ideologiska mobiliseringen. Andelen som identifierar sig vänster har gått upp alla valår sedan 1988, även förluståren 1991 och 2006; uppgången har i genomsnitt varit hela 5 procentenheter. Även andelen höger har gått upp några valår (1991 och 2006) men i genomsnitt har ökningen enbart varit 1 procentenhet. Högern har hittills varit sämre på ideologisk mobilisering. Frågan är hur det blir 2010. Hur vänster-högervindarna blåser kommer att vara en av de viktigaste faktorerna bakom valutgången.

En annan mycket viktig faktor att följa när det gäller väljaropinionens utveckling är hur regeringens insatser bedöms. I USA följer medier och experter noga hur

president Obamas *Job Performance*-siffror förändras. De har varit sjunkande sedan Obama blev president. I skrivande stund våren 2010 ligger andelen amerikaner som gör en positiv bedömning av presidentens arbete strax under 50 procent, vilket tyder på att mellanårsvalet 2010 i USA kan leda till förluster för det demokratiska partiet (Realclearpolitics.com).

Figur 6 Ideologisk vänster-högerplacering (procent)

Fråga: "Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?" Fem svarsalternativ: "klart till vänster; något till vänster; varken till vänster eller till höger; något till höger; klart till höger".

Kommentar: Personer som ej besvarat frågan är inte medtagna i analysen. De utgör omkring 3–5 procent av svarspersonerna genom åren.

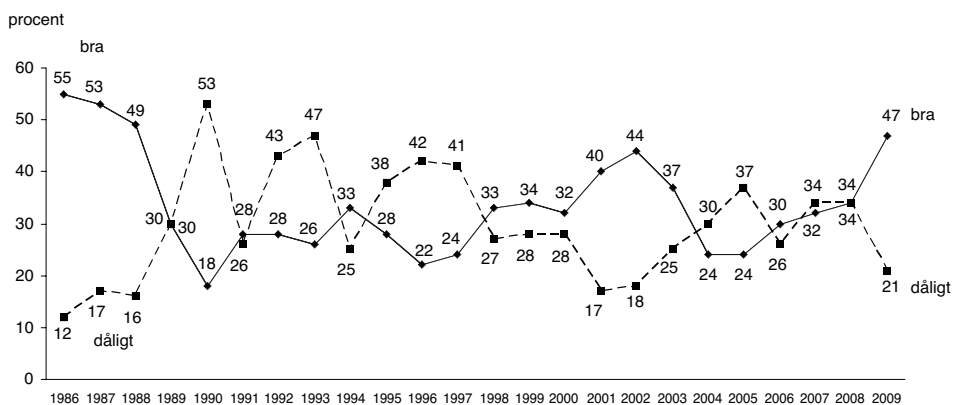
Resultaten i figur 7 visar hur SOM:s svarspersoner bedömt den svenska regeringens arbete år för år sedan mitten på 1980-talet. Om vi ser på dem som betygsatt regeringens arbete som mycket eller ganska bra ökar den andelen klart 2009 till 47 procent, upp från 34 procent 2008. Samtidigt minskar andelen som tycker regeringen gör ett dåligt arbete från 34 till 21 procent. En andel på 47 procent som tycker regeringen gör ett bra arbete är den högsta som uppmäts i någon SOM-undersökning sedan regeringen Carlsson (S) under åren 1986-87.

God *regeringsförmåga* kan alltså bli ett styrkeområde för alliansregeringen valåret 2010. En ytterligare indikator på den "prognosen" är att svenska folket ger regeringen Reinfeldt ett övervägande gott betyg när det gäller hur den ekonomiska krisen har hanterats. När vi i en speciell SOM-fråga ber svarspersonerna bedöma "hur regeringen har hanterat den ekonomiska krisen" svarar 46 procent mycket eller

ganska bra mot 24 procent som svarar mycket eller ganska dåligt; en klar övervikt för ett positivt betyg med andra ord. Den positiva övervikten är mest tydlig bland M-anshängare, men återfinns också tydligt bland övrig allianspartiers sympatisörer. Bland oppositionens sympatisörer finns en inte lika tydlig övervikt för ett negativt betyg bland V- och S-anshängare men en svag övervikt för ett positivt betyg bland sympatisörer till Miljöpartiet (Holmberg 2010).

Figur 7 Bedömning av regeringens arbete (procent)

Fråga: "Hur tycker du att regeringen sköter sin uppgift?" Fem svarsalternativ: "mycket bra; ganska bra; varken bra eller dåligt; ganska dåligt; mycket dåligt".

Kommentar: Resultaten visar andel svarande som angett mycket eller ganska bra/dåligt. Procentbasen utgörs av samtliga svarande i SOM. Åren 1991, 1994 och 2006 var det regeringsskifte mitt i undersökningsperioden.

Den utifrån inrullande finansiella och ekonomiska krisen har inte missgynnat alliansregeringen opinionsmässigt. Det har vi sett i partisympatimätningarna sedan hösten 2008. Regeringspartierna har knappt in på oppositionens försprång. Nu visar SOM-undersökningen att krishanteringen kan vara en av de faktorer som kan ha gynnat regeringen och stärkt den opinionsmässigt. Klart fler svenskar tycker att vad regeringen gjort är bra jämfört med andelen som anser att regeringen skött sig dåligt.

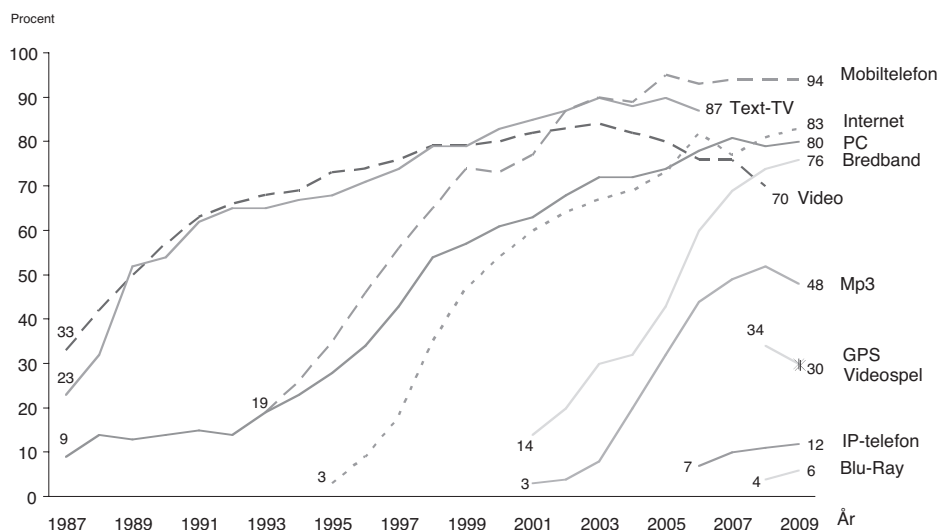
Allt snabbare medieförändringar

Det svenska medielandskapet som fram till slutet av 1980-talet föreföll var ett av de mest stabila i världen har sedan början av 1990-talet utmärks av en gradvis omvandling. I första steget handlade det om en avreglering av televisionen och radion, vilket öppnade mediemarknaden för privata aktörer. Steg två var framväxten av internet

som både skapade en ny plattform för de traditionella medierna och öppnade för en ny typ av kommunikation genom vad som kommit att kallas sociala medier. Den traditionella datorn var länge ingången till den digitala medievärlden, men efter hand har också mobiltelefonen gått från att vara främst ett kommunikationsmedium till att även bli en plattform för digitala nyheter.⁶

De årliga SOM-mätningarna har följt den successiva förändringen av det svenska medielandskapet från ett användarperspektiv. Vi har kunnat iaktta den snabba tillväxten av mobiltelefoni i början av 1990-talet, av internet i slutet av samma decennium och av bredband i början av 2000-talet (figur 8). Mellan 75 och 95 procent av svenska folket bor idag i hushåll med sådan tekniktillgång.

Figur 8 Tekniktillgång i hushållen (procent)

Kommentar: Samtliga svarspersoner i SOM-undersökningarna ingår i procentbasen. Videospel med resultatet 30 procent mättes första gången 2009.

Att de nya teknikerna – utom möjligen mobiltelefonen – ännu inte nått full mättnad har att göra med att de äldsta inte tagit dem till sig. Men sedan några år tillbaka sker en ökad tillväxt för internet även bland äldre. År 2007 hade 42 procent av dem nått tillgång i sitt hushåll, 2009 hade andelen ökat till 53 procent. Samtidigt finns det fortfarande en betydande skillnad mellan yngre och äldre pensionärer. År 2009 hade 66 procent bland dem mellan 65 och 75 år tillgång till nätet, medan andelen bland dem mellan 75 och 85 år endast var 32 procent. Mycket talar därför för att ökningen i användningen bland äldre snarast är en följd av att många nätanvändare har blivit pensionärer än att de som är pensionärer i ökande utsträckning tagit till sig

nätet. Det är samma tendens som framkommer i analysen av hur olika åldersgrupper använder nätet (se Annika Bergströms kapitel).

I SOM-mätningarna följer vi också andra tekniker som inte har en omedelbar koppling till traditionella massmedier. Där framgår att GPS är den enda teknik som uppvisar någon större ökning. IP-telefoni och Blu-ray ligger relativt stabilt och Mp3 snarast minskar, sannolikt som en följd av att moderna mobiltelefoner även fungerar som musikplattformar.

”Gammelmedierna” utmanas allt mer

Expansionen, framför allt för nätet, har för traditionella massmedier fungerat både som ett hot och en möjlighet. Hotet gäller att de tappar publik för sin traditionella publiceringsform som är den ekonomiska basen i verksamheten, möjligheten är att utveckla sin profil i den digitala världen i kraft av sina starka varumärken. Det är främst tryckta medier som uppfattas som förlorarna i den digitala konkurrensen. Nedsättande har de kallats ”gammelmedier” som ett uttryck för att de är på väg ut.

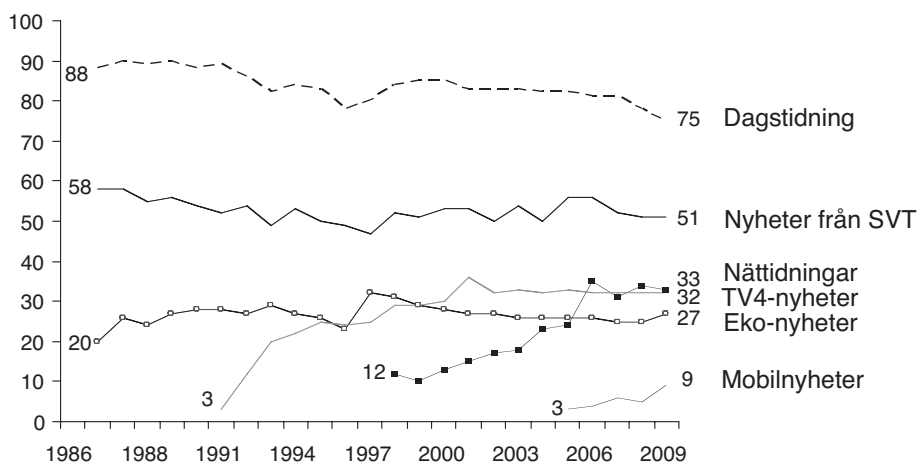
Att tala om gammelmedier är både rätt och fel. Det är rätt, eftersom det faktiskt rör sig om gamla medieformer där särskilt tryckta medier har tappat terräng i förhållande till den digitala plattformen. Det är däremot fel om det tolkas så att traditionella nyhetskällor skulle ha förlorat i betydelse. De ledande nyhetskällorna i Sverige är fortsatt morgonpressen på papper, nyheterna i Sveriges Television och TV4 samt nyheterna i Sveriges Radio (figur 9).

Andelen regelbundna medieanvändare låg 2009 stabilt eller minskade endast något. Den samlade dagspressen – morgon-, kvälls- och gratistidningar – hade flest regelbundna användare följd av tv-nyheterna, där Sveriges Televisions Rapport/Aktuellt ligger klart högre (50 procent) än TV4-Nyheterna (32 procent). Inom radion är det framför allt Sveriges Radios P4 som är den stora nyhetskanalen (32 procent), följd av Ekoredaktionen (27 procent) och – betydligt lägre – nyheterna i privat lokalradio (10 procent). Det är så gott som exakt samma mönster som tidigare år. Det är fortfarande den traditionella medieplattformen – papper eller tv- och radioapparatur – som dominerar bland nyhetskonsumenterna (se Josefine Sternviks kapitel).

Även om det finns en allmän stabilitet i nyhetssverige är det ändå tydligt hur dagspressen trots sin totalt sett starka ställning tappar läsare. De senaste decennierna har det främst gällt kvällstidningar på papper. Men de senaste åren är nedgången också mycket tydlig för den betalade morgonpressen. Minskningen är förväntad (Wadbring & Weibull, 2005) men är kraftigt accentuerad de två senaste åren. På tio år är nedgången över tio procentenheter, men hälften av det fallet registreras för åren 2007 till 2009. Andelen som läser en betalad morgontidning på papper minst fem dagar i veckan låg hösten 2009 på knappt två tredjedelar i SOM-befolkningen. Nedgången är särskilt drastisk bland personer mellan 15 och 29 år där andelen regelbundna läsare år 2009 fallit till 35 procent, men även bland personer över 50 år finns en markerad minskning (figur 10).⁷ Tidigare år har tendensen varit att nedgången framför allt kan förklaras av en mindre regelbunden läsning, med sedan

Figur 9 Regelbunden nyhetsanvändning i olika medier 1986-2009 (procent)

Fråga: (1): Hur ofta brukar du titta på eller lyssna till följande nyhetsprogram i radio och TV? (2): Läser eller tittar du i någon eller några morgontidningar/gratistidningar regelbundet? (3): Läser eller tittar du regelbundet i någon eller några morgontidningar på internet? (4) Läser eller tittar du i följande tidningar [Aftonbladet, Expressen, GT eller Kvällsposten] på papper ... på internet? (5) Hur ofta brukar du använda mobiltelefonen till följande: använda nyhetstjänster? *2007 har frågan om nätnyheter mätts på annat sätt än i de tidigare undersökningarna. **

Kommentar: Regelbunden nyhetsanvändning innefattar för *dagstidningsläsning* de som läser en morgontidning minst 5 dagar i veckan och/eller en gratistidning minst 3 dagar i veckan och/eller en kvällstidning minst 3 dagar i veckan; för de som ser på en specifik nyhetskanal i tv/radio (*nyheter från SVT, TV4-nyheter samt Eko-nyheter*) minst 5 dagar i veckan; för de som tar del av *nätnyheter* minst 3 dagar veckan samt för de som tar del av *mobilnyheter* minst 1 dag i veckan. Procentbasen utgörs av samtliga svarspersoner.

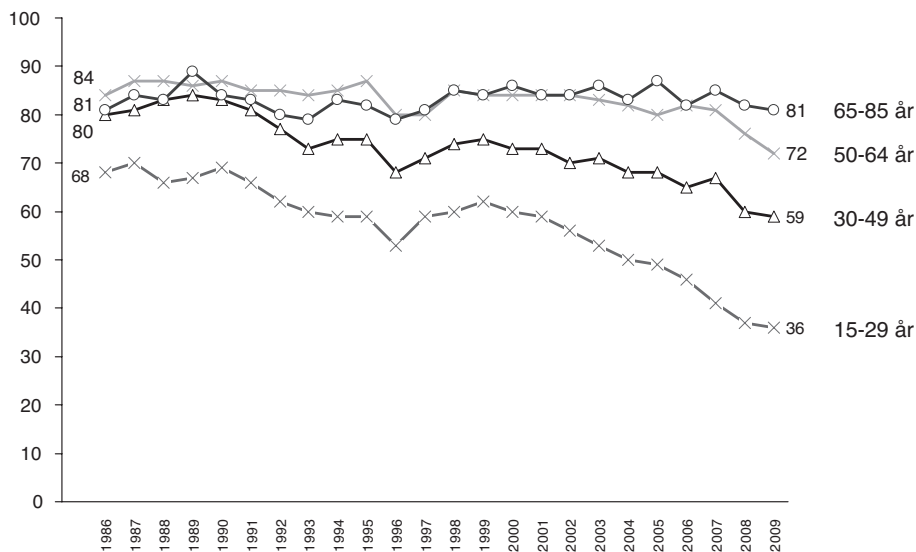
Källa: Den nationella SOM-undersökningen för respektive år.

några år tillbaka är det också tydligt att andelen som uppger sig inte alls läsa en morgontidning ökar (Jfr Hedman, 2009).

Bakom nedgången finns flera olika omständigheter. En viktig faktor är priset. Hushållsprenumeration som normalt är en förutsättning för att kunna läsa en morgontidning regelbundet uppfattas av många som alltför dyr och inte värd vad den kostar (jfr Ingela Wadbrings kapitel). En annan faktor är den ekonomiska krisen. Också lågkonjunkturen i början av 1990-talet medförde en klar minskning av morgontidningsläsningen men den var begränsad till ett år (Lithner, 2000). En tredje faktor, vars betydelse troligen kommer att få större betydelse på sikt är att en ökande andel unga har vuxit upp utan morgontidning i hushållet och därför inte etablerat någon läsvana för morgonpress. En överstående ekonomisk kris är

därför inte någon garanti för att morgontidningsläsningen på papper ska återgå till tidigare nivåer.

Figur 10 Regelbunden morgontidningsläsning på papper 1986-2009 fördelat efter ålder (procent)

Kommentar: Regelbunden läsning avser morgontidningsläsning minst 5 dagar i veckan. Procentbasen för respektive åldersgrupp är samtliga svarpersoner i SOM-undersökningarna.

Digitala plattformar fortsätter att öka

En viktig förklaring till pappersläsningens försvagning är den digitala plattformens ökade betydelse. Den tydligaste tendensen gäller kvällspressen. Särskilt Aftonbladet, men senare även Expressen, har medvetet satsat på nätet. Redan i början av 2000-talet hade kvällspressen fler som regelbundet läste nätversionerna än som läste versionerna på papper (jfr Mathias Fährdigs och Oscar Westlunds kapitel). Sedan dess har andelen nätanvändare ytterligare ökat. Hösten 2009 är det endast ibland äldre som läsning på papper ligger högre än andelen digitala läsare. Den sammantagna bilden är nu att kombinationen av pappers- och digitalläsare har medfört en ökning av den samlade läsningen främst av Aftonbladet men också av Expressen.

För morgonpressen går utvecklingen i samma riktning men betydligt långsammare. I alla åldersgrupper ligger fortfarande läsningen på papper högre än nätläsningen. Bland de yngsta är regelbundna morgontidningsläsare på nätet bara hälften av andelen av dem som läser på papper; dessutom är det en relativt stor andel av den förra gruppen som också läser morgontidning på papper. Storstadsområdena skiljer

emellertid ut sig genom att andelen digitala morgontidningsläsare bland de unga ligger högre – men ändå lägre än papperstidningsläsningen. Att morgonpressen i digital form inte på samma sätt som kvällspressen vinner insteg på nätet har sannolikt att göra med dels att läsvanorna på ett annat sätt är för kvällspressen är en del av dagens, särskilt morgonens, rutiner, dels att tidningarnas innehåll utmärks av bred bevakning som är effektivare att ta till sig i pappersform (jfr Weibull, 2010).

Den samlade bilden av i mediepublikens förändring pekar på att ungas mindre intresse för gammalmedier inte självklart hänger samman med att de väljer nyheter i andra medier. Tvärtom visar sig att yngre generellt är mindre intresserade av allmänna nyheter. Deras engagemang ligger snarast i sociala medier som Facebook och Youtube. I dessa medier är yngre kraftigt överrepresenterade, medan expansionen av nyhetsanvändning via mobiltelefonen är lika stor bland medelålders (jfr Annika Bergströms respektive Oscar Westlunds kapitel).

Den allmänna bilden är att svenska folkets medievanor fortsätter att vara klart åldersbestämda. Det är yngre som i ökande utsträckning överger äldre distributionsformer och söker sig till nya. Nedgången för morgonpressen är särskilt framträdande bland personer under 30 år, där samtidigt ökningen av nätläsningen är störst. Sveriges Televisions och Sveriges Radios kanaler förlorar tittare i yngre generationer till de nya tv-kanaler som expanderat sedan början av 1990-talet. TV4 var länge en vinnare i generationskampen, men resultaten från 2009 visar att kanalen fortsatt tappar i de yngsta generationerna, där särskilt Kanal 5 har expanderat (Nilsson, 2008). Gapet mellan de yngstas och äldstas nätanvändning har emellertid börjat minska något, men det är fortfarande mycket stort.

De senare årens förändringstendenser stärker i huvudsak tidigare antaganden om vad som ligger bakom generationsskillnaderna. I det snabbt förändrade medielandskapet är det främst unga som prövat på nya kanaler. Iakttagelsen att det allmänna nyhetsintresset ligger lägre bland yngre än bland äldre är inte något nytt fenomen. Unga har i den nya mediavärlden snabbt tagit till sig de digitala medierna, särskilt de sociala. Men vi har också kunnat se att de fördenskull inte helt har övergivit den lokala papperstidningen, som fortsatt står stark i Norden (Hallin & Mancini, 2004). Vi kan därför upprepa slutsatsen från 2008 års analys att den försvagade morgontidningen ännu paradoxalt nog är det medium som i störst utsträckning förenar människor.

Vad tror vi om framtiden?

Så långt har vi redovisat trender. Vi har studerat sociala, ekonomiska och politiska attityder och medievanor i ett historiskt perspektiv. Våra framtidsbedömningar har framför allt varit fråga om att skriva fram förändringsmönster. Men 2009 har vi – på samma sätt som vi gjorde 2006 – även låtit den nationella SOM-undersökningens svarspersoner göra sina egna framtidsbedömningar. Bedömningarna av vad man tror om framtiden – ”10-15 år framåt i tiden” – har gällt sju olika områden: Miljön, Den genomsnittliga ekonomiska levnadsstandarden, Jämställdheten mellan kvinnor och

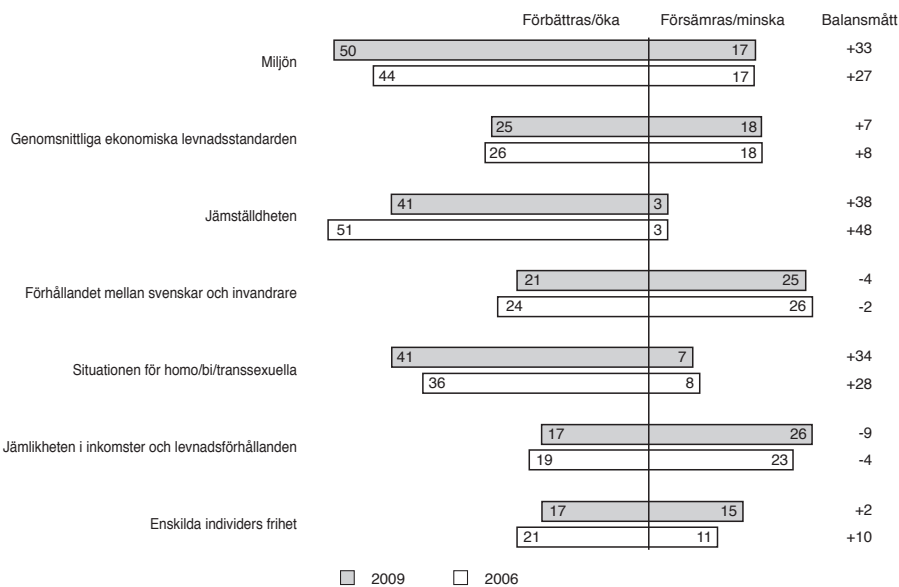
män, Förhållandet mellan svenskar och invandrare, Situationen för homo-, bi- och transsexuella, Jämlikheten när det gäller människors inkomster och levnadsförhållanden samt De enskilda individernas frihet.

När vi 2009 ser till framtidsbedömningarnas karaktär finns tre huvudgrupper. På några områden finns en påtaglig optimism om framtiden. Det gäller jämställdhet, situationen för hbt-personer och miljön, där mellan 40 och 50 procent tror att det kommer att bli bättre och bara mellan fem och tio procent att det kommer att bli sämre (figur 11). Det ger balansmätt – andelen optimister minus andelen pessimister – på mellan +38 (jämställdhet) och +33 (miljö).

Den andra gruppen framtidsbedömningar utmärks av att optimisterna bara är i knapp majoritet och relativt många tror att det blir en försämring. Här återfinns den genomsnittliga levnadsstandarden och enskilda individers frihet. I det förra fallet är 25 procent positiva om framtiden och 18 procent negativa (balansmätt +7) och i det senare 17 respektive 15 procent (+2). Majoriteten av de svarande placerar sig i mitten: de tror inte att det kommer att ske några större förändringar på dessa två områden under de närmaste 10 till 15 åren.

Figur 11 Bedömning av förhållandet i Sverige 10-15 år framåt i tiden på olika områden 2006 och 2009 (procent)

Frågan: Om du ser 10-15 år framåt i tiden, hur tror du då att förhållandena i Sverige kommer att förändras på följande områden?

Kommentar: Resultaten kommer från de nationella SOM-undersökningarna 2006 och 2009. Procentbasen har definierats som de personer som besvarat respektive fråga.

Slutligen har vi två framtidsbedömningar som hamnar på den negativa sidan – förhållandet mellan svenskar och invandrare och jämlikheten i inkomster och levnadsförhållanden. Visserligen är det även på dessa två områden en majoritet av svarspersonerna som anser att situationen inte kommer att förändras, men det är fler som tror på försämring än på förbättring. När det gäller förhållandet mellan svenskar och invandrare är relationen 21 (förbättring) och 25 procent (försämring), för jämlikheten i inkomster och levnadsförhållanden 17 procent förbättring mot 26 procent försämring, vilket ger det negativa balansmättet (-9).

När man reflekterar kring svenska folkets framtidsbedömningar hösten 2009 är det rimligt att ha åtminstone tre referensramar. En är att det kan röra sig om en ökad optimism mot bakgrund av att den ekonomiska krisen tycks vara på väg att lösas, att man ser ljuset i tunneln. En andra referensram kan vara synen på den förda politiken under den senaste perioden och de konsekvenser man upplever att den har fått. En tredje tolkning kan utgå ifrån att människors framtida bedömningar oftast rymmer ett element av önsketänkande. Man ser den framtid man vill se.

Ett sätt att få perspektiv på 2009 års bedömningar är att jämföra dem med vilka bedömningar som gjordes 2006. Dessa bedömningar, vars resultat också redovisas i figur 11, gjordes ett par år före krisen och när den nya alliansregeringen just kommit igång med sitt politiska arbete.

Mot bakgrund av de skilda förutsättningarna 2006 och 2009 är kanske det mest anmärkningsvärda att bedömningar är så relativt likartade. Den största optimismen om framtiden gäller samma tre områden 2006 som 2009 – jämställdhet, situationen för hbt-personer och miljön – liksom de två där det råder störst tveksamhet om framtiden – förhållandet mellan svenskar och invandrare och jämlikheten i inkomster och levnadsförhållanden.

Nu är bilden ändå inte så enkel. När vi tar hänsyn också till nivåerna kan vi iakttä en del intressanta förskjutningar. Mellan 2006 och 2009 har det skett en relativt stor minskning i andelen personer som förutser en ökad jämställdhet mellan kvinnor och män, men också i andelen svarande som tror på förbättringar när det gäller enskilda individers frihet. Omvänt gäller att miljöoptimismen har ökat liksom även tron på en förbättrad situation för hbt-personer. En förklaring till de trots allt relativt små skillnaderna mellan 2006 och 2009 är den höga andelen svarspersoner som menar att förhållandena inte kommer att ändra sig.

Olika grupper om framtiden

För att förstå vad som kan ligga bakom de förändrade framtidsbedömningarna måste vi se närmare på vilka skillnader som kan finnas mellan olika grupper. Det visar sig att män 2009 är mer förhoppningsfulla om framtiden än kvinnor i fråga om den genomsnittliga levnadsstandarden och miljön, medan kvinnor mer än män tror på en förbättring av situationen för hbt-personer (tabell 3).

Tabell 3 Bedömningar av hur Sverige kommer att utvecklas under de kommande 10-15 åren på några olika områden efter kön, ålder, boendeort, utbildning, politiskt intresse, vänster-högerplacering, partisympati, facklig tillhörighet och subjektiv familjeklass 2006 och 2009 (balansmått)

Fråga: Om du ser 10-15 år framåt i tiden, hur tror du då att förhållandena i Sverige kommer att förändras på följande områden?

	Miljön		Genomsnittliga levnadsstandard		Jämställdhet mellan män/kvinnor		Förhållandet svenskar- invandrare		Situationen för hbt-personer		Jämlikheten i inkomster och levnadsförhållanden		Individernas frihet	
	2006	2009	2006	2009	2006	2009	2006	2009	2006	2009	2006	2009	2006	2009
Kön														
Kvinna	27	29	2	1	44	35	1	-1	37	44	-5	-8	12	7
Man	31	37	15	12	51	40	-5	-7	19	23	-2	-8	7	-2
Ålder														
16-29 år	11	17	11	19	55	49	7	13	42	54	1	5	14	10
30-49 år	26	31	13	8	48	40	1	-3	36	41	-6	-13	11	6
50-64 år	32	40	2	4	44	32	-6	-8	25	28	-8	-11	7	-1
65-85 år	38	36	7	-2	47	33	-8	-15	7	17	1	-18	7	-4
Boendeplats														
Ren landsbygd	28	31	6	1	45	28	-1	-16	26	29	0	-12	10	0
Mindre tätort	24	35	1	4	42	38	-9	-5	13	33	-2	-8	5	2
Stad/större tätort	29	30	12	9	50	39	-1	-3	32	35	-3	-8	11	3
Sthlm, Gbg, Malmö	29	38	13	10	54	43	9	8	44	37	-12	-9	14	3
Utbildning														
Låg	27	31	3	-6	36	27	-17	-25	5	11	0	-6	2	-6
Medellåg	24	27	6	9	47	38	-8	-4	23	33	-2	-6	12	1
Medelhög	35	38	17	12	53	40	5	1	35	37	3	-4	15	4
Hög	28	37	16	8	56	43	15	6	51	50	-15	-18	12	8

Forts.

<i>Politiskt intresse</i>														
Mycket	30	42	20	9	56	40	3	9	35	40	-6	-11	11	2
Ganska	33	41	12	10	51	42	1	-4	32	32	-8	-7	13	4
Inte särskilt	21	26	2	4	42	33	-6	-6	22	35	-1	-9	7	1
Inte alls	23	12	0	-1	35	32	-12	-16	18	32	8	-8	4	1
<i>Vänster-högerideologi</i>														
Klart vänster	19	25	-9	-4	46	38	-4	4	29	37	-8	-18	-2	-10
Något vänster	28	29	-3	-5	44	36	-5	2	33	37	-16	-17	0	-2
Varken eller	25	24	-1	-1	37	31	-7	-14	19	26	-3	-11	3	-5
Något höger	34	43	25	24	59	41	7	-3	33	36	9	1	19	15
Klart höger	32	49	37	22	56	47	0	-4	33	34	1	1	37	15
<i>Partisympati</i>														
V	11	42	-18	-4	41	37	-9	1	21	40	-16	-14	-7	-5
S	31	26	-5	-1	43	35	-6	-6	25	29	-9	-8	0	1
MP	20	33	7	-6	54	44	12	13	55	58	-15	-19	6	1
C	31	44	14	6	55	38	10	2	35	30	8	-2	23	13
FP	22	46	23	22	48	45	9	9	45	53	-15	-4	15	10
KD	18	20	5	5	48	41	-10	-8	10	12	-1	-19	0	1
M	34	44	31	22	56	42	6	-4	32	35	9	-1	28	17
SD	*	12	*	-5	*	17	*	-67	*	2	*	-18	*	-23
FI	*	23	*	-14	*	14	*	-9	*	32	*	-23	*	-27
PP	*	6	*	16	*	32	*	-6	*	28	*	6	*	-14

Kommentar: Balansmålet anger andelen som tror att det ska bli bättre respektive öka minus andelen som tror att det ska bli sämre/minska. Måttet kan gå från +100 (samtliga tror på en förbättring/ökning och -100 (samtliga tror på en försämring/minskning).

Källa: De nationella SOM-undersökningarna 2006 och 2009

Unga människor är i de flesta fall mer optimistiska om framtiden än äldre. Det gäller särskilt situationen för hbt-personer och förhållandet mellan svenskar och invandrare. Men äldre har större förhoppningar om miljöns förbättring. Ett annat klart mönster är högutbildades större framtidsoptimism, främst i fråga om situationen för hbt-personer och förhållandet mellan svenskar och invandrare. Politiskt intresse har ett tydligt samband med framtidstro; bland politiskt intresserade är det framför allt miljön som ligger relativt högt, men det finns också en stor optimism om det framtida förhållandet mellan svenskar och invandrare; i det senare faller uppvisar politiskt ointresserade ett mycket lågt värde.

Partisympati har inte oväntat en klar betydelse för framtidsbedömningarna. I fråga om miljön, den genomsnittliga levnadsstandarden och jämställdheten är framtidstron starkare hos borgerliga sympatisörer än bland dem som sympatiserar med oppositionen. I synen på den framtida situationen för hbt-personer och på förhållandet mellan svenskar och invandrare skiljer MP- och FP-sympatisörerna ut sig med en optimism klart över genomsnittet. I synen på förhållandet mellan svenskar och invandrare i framtiden finns det mest negativa balansmättet bland personer som sympatiserar med Sverigedemokraterna (-67, att jämföra med +13 bland MP-sympatisörer). När vi granskar hur de enskilda partiernas sympatisörer värderar framtiden tyder mycket på att bedömningarna påverkas av såväl partiideologi som önsketänkande.

Det är också tydligt att vänster-högerideologi spelar en viktig roll. Synen på den framtida levnadsstandarden och enskilda individers frihet är klart mer optimistisk bland personer som placerar sig politiskt till höger, liksom den är i fråga om tron på ökad jämlikhet i inkomster och levnadsförhållanden. Personer som beskriver sig stå till vänster uppvisar i dessa tre bedömningar en klart mer tvekan framtidstro. De tror mindre på att levnadsstandarden kommer att öka, att den individuella friheten blir större eller att den ekonomiska jämlikheten kommer att bli större.

Endast i fråga om förhållandet mellan svenskar och invandrare går tendensen i omvänd riktning; där är personer till vänster mer optimistiska om framtiden än personer som står till höger. När det gäller situationen för hbt-personer är den ideologiska skillnaden marginell.

Det vi kan se är att vänster-högerdimensionen har betydelse för framtidsbedömningarna. Minst roll spelar den i fråga om synen på framtiden för hbt-personer, i fråga om förhållandet mellan svenskar och invandrare och i fråga om och jämställdhet. I dessa fall är kön och ålder klart viktigare förklaringsfaktorer. Kön är också en viktig faktor bakom synen på individens frihet och ålder för synen på den framtida miljön.

De redovisade resultaten gäller situationen hösten 2009. När vi jämför med hösten 2006 är det allmänna mönstret detsamma. Visserligen har optimismen ökat på vissa områden medan den minskat på andra, men några större omkastningar i olika gruppers bedömningar har inte skett. Exempelvis har framtidstron i fråga om jämställdhet minskat bland både män och kvinnor och både låg- och högutbildade har blivit mera optimistiska i fråga om miljön.

Men det finns ett intressant mönster i resultatet. I de bedömningar där vänster-högerdimension har störst betydelse har stärkts mellan 2006 och 2009. Det betyder att polariseringen ökat något: personer som står till höger 2009 skiljer sig bedömningsmässigt något mer från personer till vänster än vad de gjorde 2006. Mönstret är entydigt även om skillnaden på inget sätt är dramatisk. Personer som placerar sig till höger har alltså blivit relativt sett något mer optimistiska om framtiden än personer till vänster, särskilt i fråga om individens frihet, jämlikheten i inkomster och miljön. Om vi tolkar resultatet i politiska termer kan vi konstatera att personer till höger om mitten som redan såg positivt på framtiden efter Alliansens valseger 2006 efter tre år av borgerligt regeringsinnehav fått en ännu något mer positiv framtidsbild. Under samma tid har personer till vänster blivit mer pessimistiska.

Mer ljus i norr

När detta skrivs i maj 2010 håller kanske en nya ekonomisk kris på att rulla in över Sverige. Denna gång med upptakt i Grekland. Stora budgetunderskott i flera sydeuropeiska länder utmanar eurozonens ekonomiska stabilitet. Men Sverige har hopp om att inte bli bland de hårdast drabbade. Speciellt som Sverige inte är med i valutasamarbetet inom EU. Euroländerna tycks få stå för större delen av lånegarantierna till de hotade ekonomierna.

SOM-institutets mätningar av hur svenska folket uppfattade de tidigare ekonomiska kriserna 2008-2009 och i början på 1990-talet visar tydligt att 1990-talskrisen upplevdes som klart värst – både när det gäller den egna ekonomin och Sveriges ekonomi. När det gäller den senaste krisen kan man redan hösten 2009 spåra vissa optimistiska framtidsbedömningar. Men de något mer positiva framtidsförhoppningarna har en klar klasskoppling. Det är i första hand företagare och högre tjänstemän som tror på en bättre ekonomi för Sverige och för dem själva. Arbetare är mindre optimistiska.

Den utifrån inrullande finansekonomiska tsunamin hösten 2008 gynnade alliansregeringen i opinionsmätningarna. Opinionsstödet ökade. Oppositionens ledning minskade. SOM-undersökningen 2009 visar att regeringens krishantering kan vara en faktor som gynnar regeringen i väljaropinionen. En klar opinionsövertikt tycker att det som regeringen gjort är bra. Alliansregeringens betonande av att de tar ansvar för ekonomin i kristider tycks ha vunnit resonans. En fast hand vid rodret när det blåser uppskattas alltid.

Noter

- ¹ Bakgrunden till Kirk Varnedoes intresse var hans uppdrag att för en amerikansk publik ordna en utställning av nordiska 1800-talsmålare. Utställningen som hade vernissage i New York 1982 fick namnet *Northern Light* och blev en mycket stor framgång för nordiskt måleri (Varnedoe, 1983); Bjurström & Fredlund, 1983). När utställningen senare visades i Sverige kallades den Nordiskt ljus.

- ² Jfr Rasmusson (2009)
- ³ En svensk målare som tvärtom bosatt sig i Paris för att måla ljuset är Bengt Olson. I årsskiftet 2001/2002 hade han en separatutställning på Musée Maillol i Paris under rubriken *Olson dans la lumière du Nord* (Olson i det nordiska ljuset). Se Jan Torsten Ahlstrand *Bengt Olson. Nordisk konstnär i Paris* (2008).
- ⁴ Rasmusson (2009)
- ⁵ Holmberg & Weibull (2009)
- ⁶ Hadenius, Weibull och Wadbring (2008)
- ⁷ Allt talar för att detta ändå är en viss överskattning, eftersom de mindre regelbundna morgontidningsläsarna tycks överrepresenterade bland dem som inte svarar på SOM-enkäten (jfr metodkapitlet).

Referenser

- Ahlstrand, Jan Torsten (2008) *Bengt Olson. Nordisk konstnär i Paris*. Stockholm: Carlssons
- Bjurström, Per & Fredlund, Björn (1983) Nordiskt sekelskifte i amerikansk belysning. I *Nordiskt ljus: realism och symbolism i skandinaviskt måleri 1880-1910* (1983). Göteborg: Göteborgs konstmuseum.
- Hadenius, Stig, Weibull, Lennart och Wadbring, Ingela (2008) *Massmedier*. Stockholm: Ekerlids.
- Hallin, Daniel & Moncini, Paolo (2004) *Comparing Media Systems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hedman, Ulrika (2009) ”Morgontidningen kostar för mycket”. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red) *Svensk höst*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (2009) Svensk höst. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Svensk höst*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören (2010) *Vems ekonomiska kris?* Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Lithner, Anders (2000) ’Alla läser tidningen. Nästan’. I Ingela Wadbring och Lennart Weibull (red) *Tryckt. 20 kapitel om dagstidningar i början av 2000-talet*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Nilsson, Åsa (2008) Skilda tv-världar. I Holmberg, S och Weibull, L (red) *Skilda världar*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Nordiskt ljus: realism och symbolism i skandinaviskt måleri 1880-1910* (1983). Göteborg: Göteborgs konstmuseum.
- Oscarsson, Henrik och Holmberg, Sören, (2008) *Regeringsskifte: väljarna och valet 2006*. Stockholm: Norstedts Juridik.

- Oskarson, Maria, Bengtsson, Mattias och Berglund, Tomas (red 2010) *En känsla av klass*. Stockholm: Liber.
- Rasmusson, Ludwig (2009-04-08) Den blå timmen. *Seniornet* (<http://www.seniornet.se/contents/printwindow.jsp?cikkid=4599>)
- Wadbring, Ingela och Lennart Weibull (2005) 'Dagstidningen i ett femtioårs-perspektiv'. I Annika Bergström, Ingela Wadbring och Lennart Weibull (red) *Nypressat. Ett kvartssekel med svenska dagstidningsläsare*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet.
- Varnedoe, Kirk (1983) Northern Light – historien om en utställning. I *Nordiskt ljus: realism och symbolism i skandinaviskt måleri 1880-1910* (1983). Göteborg: Göteborgs konstmuseum.
- Weibull, Lennart (2010) Gamla och nya medier i Skåne. I Johansson, S (red) *Regional demokrati*. Om politik och medier i Skåne. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

